

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
Кафедра української філології для іноземних громадян

**СЛОВОТВІРНА ПАРАДИГМА ДІЄСЛОВА *РОБИТИ*:
ЛІНГВОДИДАКТИЧНИЙ АСПЕКТ**

Кваліфікаційна робота
освітнього ступеня «бакалавр»
студента IV курсу бакалаврату
освітньої програми
«Українська мова та переклад (для іноземців)»
спеціальність – «Українська мова та література».
Галузь науки – Гуманітарні науки
Фань Іміна
Науковий керівник:
к.філол.н., доц. Мирослава ШЕВЧЕНКО

«Допущено до захисту»
Протокол засідання
кафедри української філології для іноземних громадян
протокол №__ від «__»_____ 2024 року
завідувач кафедри _____(підпис)
к. філол. наук, доц. Світлана ДЕРБА

АНОТАЦІЯ

Словотвір в українській мові добре розвинений. Велика кількість частин слова сприяє утворенню різних вербальних одиниць, кінцеве значення яких найчастіше відрізняється від значення вихідного слова – основи. Розуміння похідних мовних одиниць, утворених від однієї основи, але з новим значенням, становить труднощі для китайських студентів, що опановують українську мову як мову навчання та майбутньої професії.

Актуальність обраної теми полягає в тому, що знання законів словотворення, способів і засобів не тільки систематизує коло лексики в теоретичному плані, але має і безпосередньо практичне значення для оволодіння іноземцями українською мовою. Оскільки студенти розумітимуть семантику похідних мовних одиниць, виходячи зі значення основи, яке уточнюється за допомогою афіксів.

Об'єктом дослідження є особливості словотворення в українській мові за допомогою афіксів, а предметом – словотвірний та лінгводидактичний потенціал дієслів з основою *робити*.

Метою бакалаврської роботи було описати вербальну зону словотвірної парадигми дієслова *робити* в українській мові, щоб а) визначити оптимальні шляхи перекладу аналізованих слів з української мови на китайську, б) запропонувати систему завдань для їх кращого засвоєння в китайській аудиторії.

Результатами дослідження стали опис особливостей українського дієслова порівняно з китайським; реєстр та виокремлення структурно-семантичних особливостей українських дієслів з основою *робити*; установлення найбільш продуктивних афіксів при творенні обраних дієслів; виявлені словотвірні особливості українських дієслів з основою *робити*, які викликають найбільші труднощі під час перекладу на китайську мову; розроблена система вправ і завдань, які сприятимуть кращому засвоєнню означених дієслів у китайській аудиторії.

Методи дослідження були зумовлені специфікою матеріалу, тому були застосовані описовий, аналітичний та частково зіставний метод, методи класифікації, систематизації.

Результати бакалаврської роботи були апробовані на VII Всеукраїнських наукових читань за участю молодих учених «Філологія ХХІ століття: нові дослідження і перспективи» 6 – 7 квітня 2023 року.

Ключові слова: українська мова, методика навчання, дієслово, словотвірна парадигма

ANNOTATION

Word formation in the Ukrainian language is well developed. The large number of word parts contributes to the formation of various verbal units, the final meaning of which often differs from the meaning of the original word - the base. Understanding derivative language units formed from the same base but with a new meaning is difficult for Chinese students who are learning Ukrainian as a language of study and future profession.

The relevance of the chosen topic lies in the fact that knowledge of the laws of word formation, methods and means not only systematizes the range of vocabulary in theoretical terms, but also has direct practical significance for foreigners' mastery of the Ukrainian language. Since students will understand the semantics of derived linguistic units based on the meaning of the base, which is clarified by means of affixes.

The object of the study is the peculiarities of word formation in the Ukrainian language with the help of affixes, and the subject is the word-formation and linguodidactic potential of verbs with the stem do.

The purpose of the bachelor's thesis was to describe the verbal zone of the word-formation paradigm of the verb do in Ukrainian in order to a) determine the best ways

to translate the analyzed words from Ukrainian into Chinese, and b) propose a system of tasks for their better learning by the Chinese audience.

The results of the study include a description of the peculiarities of the Ukrainian verb in comparison with the Chinese verb; registering and highlighting the structural and semantic features of Ukrainian verbs with the base do; identifying the most productive affixes in the formation of the selected verbs; identifying the word-formation features of Ukrainian verbs with the base do that cause the greatest difficulties in translation into Chinese; developing a system of exercises and tasks that will facilitate better mastery of these verbs by the Chinese audience.

The research methods were determined by the specifics of the material, so descriptive, analytical and partially comparative methods, methods of classification, and systematization were used.

The results of the bachelor's thesis were tested at the VIII All-Ukrainian Scientific Readings with the participation of young scientists "Philology of the XXI Century: New Research and Prospects" on April 6-7, 2023.

Keywords: Ukrainian language, teaching methods, verb, word-formation paradigm

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ДІЄСЛОВО ЯК ЦЕНТРАЛЬНА ЧАСТИНА МОВИ	8
1.1. Загальна граматична характеристика дієслів в аспекті лінгводидактики.	8
1.2. Граматичні категорії українського та китайського дієслова.....	17
1.3. Категорія родів дії як лінгводидактична проблема.....	22
РОЗДІЛ 2. СЛОВОТВІРНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ДІЄСЛОВА	26
2.1. Префіксальний спосіб творення.....	26
2.2. Суфіксальний спосіб творення.....	27
2.3. Префіксально-суфіксальний спосіб.....	28
2.4. Префіксально-суфіксально-постфіксальний спосіб творення	28
2.5. Словотвірна парадигма дієслова <i>робити</i>	29
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ДІЄСЛІВ З ОСНОВОЮ РОБИТИ З УКРАЇНСЬКОЇ НА КИТАЙСЬКУ МОВУ	32
РОЗДІЛ 4. СИСТЕМА ВПРАВ І ЗАВДАНЬ ДЛЯ КРАЩОГО ЗАСВОЄННЯ ВЕРБАЛЬНОЇ ЗОНИ СЛОВОТВІРНОЇ ПАРАДИГМИ РОБИТИ В КИТАЙСЬКІЙ АУДИТОРІЇ	42
4.1. Методи та прийоми навчання дієслів з основою <i>робити</i>	42
4.2. Система вправ для вивчення словотвірної парадигми дієслова <i>робити</i> (B1-B2).....	44
ВИСНОВКИ	54
ЛІТЕРАТУРА	55

ВСТУП

Будь-яка мова, будучи живою і рухливою, постійно розвивається і вдосконалюється, перебуваючи у своєрідному русі. Одним з найважливіших факторів її розвитку, безперечно, є збагачення словникового складу, що підтверджує динамічну структуру мови. З цієї причини лексика перебуває в стані безперервної зміни відповідно до мовних законів. З розвитком суспільства з'являються нові предмети, явища, які згодом фіксуються в нових словах і нових значеннях. Словотвір в українській мові добре розвинений. Велика кількість частин слова сприяє утворенню різних вербальних одиниць, кінцеве значення яких найчастіше відрізняється від значення вихідного слова – основи.

Актуальність обраної теми полягає в тому, що знання законів словотворення, способів і засобів не тільки сприяє огляду всього кола лексики тієї чи іншої мови в теоретичному плані, але має і безпосередньо практичне значення для оволодіння іноземцями українською мовою.

Об'єктом дослідження є принципи афіксального словотворення в українській мові, а **предметом** – словотвірний потенціал дієслів з основою *робити*.

Мета бакалаврської роботи – описати вербальну зону словотвірної парадигми дієслова *робити* в українській мові, щоб а) визначити оптимальні шляхи перекладу аналізованих слів з української мови на китайську, б) запропонувати систему завдань для їх кращого засвоєння в китайській аудиторії.

Поставлена мета досягається шляхом **розв'язання таких завдань**:

- описати особливості українського дієслова порівняно з китайським;
- скласти реєстр та виокремити структурно-семантичні особливості українських дієслів з основою *робити*;
- установити, найбільш продуктивні афікси при творенні обраних дієслів;

- виявити, які словотвірні особливості українських дієслів з основою *робити* викликають найбільші труднощі під час перекладу на китайську мову;
- розробити систему вправ і завдань, які сприятимуть кращому засвоєнню означених дієслів у китайській аудиторії.

Добір методів дослідження зумовлений специфікою матеріалу, а також метою і завданням його вивчення. У роботі використовувалися описовий, аналітичний та частково зіставний метод, методи класифікації, систематизації.

Практичне значення бакалаврської роботи полягає у можливості використання матеріалів дослідження під час навчання китайських студентів, а саме в курсах дисциплін: Практичний курс української мови; Практика усного та письмового перекладу; практичних занять із Сучасної української мови (морфології) та інших.

Апробація результатів роботи: виступ із доповіддю на VII Всеукраїнських наукових читань за участю молодих учених «Філологія XXI століття: нові дослідження і перспективи» 6 – 7 квітня 2023 року.

Структура роботи: Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків та переліку використаної літератури.

РОЗДІЛ 1. ДІЄСЛОВО ЯК ЦЕНТРАЛЬНА ЧАСТИНА МОВИ

Дієслово має широкі синтаксичні можливості та багаточасову і складну семантику, що часто зумовлена особливостями його словотворення, тому займає особливе місце серед різних класів слів. Семантична структура цього класу слів гнучка і глибинна, воно здатне об'єднувати елементи мовлення навколо себе, а відтак дієслово є найскладнішою, граматично організованою частиною мови, яка безпосередньо відображає дійсність [8, 32]. Наприклад, *слухати радіо, дивитися матч*. Своєрідністю дієслівної семантики та структури є те, що, крім власне процесуальної ознаки, дієслово фіксує у своєму значенні узагальнене уявлення про типову мікроситуацію – когнітивна схема явища вербалізується за допомогою дієслова і відповідних його зв'язків та відношень [5, 28]. Наприклад, *сію насіння, як сіяти, етапи сіяння*.

1.1. Загальна граматична характеристика дієслів в аспекті лінгводидактики

Дієслово – це частина мови, що означає процесуальну ознаку предмета, граматично виражену в категоріях особи, часу, виду, стану, способу [18, 312]. Наприклад, *робити, роблю, робимо, робив, зробити, зробив би, грати, граю, граємо, грав, пограти, пограв би* тощо.

Дієслово разом з іменником становить предикативну основу речення, керує іменником, визначаючи його відмінкову форму, і несе значне комунікативне навантаження, що важливо для лінгводидактики.

З огляду на складність своєї семантичної, словотвірної структури українське дієслово завжди викликало зацікавлення у мовознавців. Так, теоретичні аспекти досліджували В.Русанівський, І Кучеренко, І.Козленко, О.Леута, М.Жуйкова, С.Соколова, А.Загнітко, К.Городенська, І.Вихованець та інші науковці. Порівняно недавно питаннями дієслова зацікавилися й українські лінгводидакти, які шукали оптимальні шляхи презентації цієї частини мови іноземним студентам, для яких українська мова є мовою

навчання і мовою професійного спілкування. Так, Світлана Дербя досліджувала проблему дієслівного керування [9]. Наприклад, *дякувати матері, опанувати мову*. Мирослава Шевченко розглядала особливості видового протиставлення у лексико-граматичній групі дієслів руху [34, 197]. Наприклад, *«Ми часто ходимо в парк»*. (*рух в одному напрямку, що повторюється багато разів*), *«Вони зайшли в супермаркет, а потім повернулися додому»*. (*спрямований рух*), і методичні шляхи представлення зворотних дієслів іноземним студентам [35, Шевченко, 198]. Наприклад, *повернути книги, ми повернулися*, Катерина Перенець презентувала систему завдань для швидшого розуміння іномовцями категорій дієслова [23, 13]. Наприклад, *«Я люблю каву»*. Потім до введення конструкції *«Я люблю пити каву»*. (роз'яснення визначення неозначеної форми дієслова) *«Що ти хочеш?» «Я хочу молоко»*. (вживати модальне дієслово в повсякденному житті) *«Коли ти будеш дивитися фільм?» «Післязавтра»*. (конструкція майбутнього часу) *«Де ти була вчора?» «Учора я була в сестри в дачі»*. (конструкція минулого часу) *«Я регулярно займаюся спортом»*. (уживання прислівника частоти), Мелкумова Т. та Федько О. зосередилися на питаннях формотворення дієслів [21, 714; 32, 348]. Наприклад, *бачити – побачити, розуміти – зрозуміти(видові форми) куплю, купив(часові форми) граю, прокинуться(дієвідміни)*. Звісно, це не всі науковці, які присвятили свої праці розгляду дієслова, проте можемо зазначити, що праці, яка б зосередилася на питаннях представлення дієслів з однією основою, але різними префіксами та суфіксами і, відповідно, відмінними семантикою, валентністю та функціональністю.

Ілля Кучеренко зазначав, що «у живій мові воно [дієслово] завжди взаємопов'язане з іншими словами в комунікативній одиниці, яка виражає думку, - в реченні, в якому воно виконує роль присудка [18, 313]. Наприклад, *«Ми навчаємося в університеті»*. (дієслово «навчаємося» є присудком).

Семантика дієслів української мови надзвичайно різноманітна. Так, воно може означати:

- ✓ процес мислення (*мислити, аналізувати, думати, розмірковувати*);

- ✓ процес мовлення (*казати, говорити, розмовляти, повідомляти*);
- ✓ конкретну фізичну дію (*малювати, будувати, робити, копати*);
- ✓ переміщення у просторі (*іти, їхати, пливти, нести, крокувати*);
- ✓ сприйняття органами чуття (*сприймати, бачити, відчувати, чути, слухати*);
- ✓ бажання (*жадати, воліти, хотіти, бажати, мріяти*);
- ✓ стан, у якому перебуває особа або предмет (*сумувати, спати, стояти, радіти*);
- ✓ ставлення особи до когось чи чогось (*поважати, любити, шанувати*);
- ✓ зміни (*розквітати, старіти, молодіти*).

Така семантична розгалуженість, яка може передавати різні відтінки значення за допомогою різних словотворчих засобів становить значні труднощі, коли іноземні студенти вивчають дієслова, а потім намагаються їх адекватно вживати у власному мовленні [18, 315].

Дієслово має найбільше граматичних категорій, якщо порівнювати з іншими частинами мови. Тому для іноземних студентів варто мати уявлення про систему категорій дієслова і засоби та форми їх вираження.

Так, за своїм значенням і відношенням до різних частин мови дієслова поділяються на дві групи: **перехідні й неперехідні**, наприклад, *провідати бабуся, зробити завдання, виконати обіцянку* (перехідні) та *дивитися на картину, зробити на замовлення* (неперехідні). «Перехідність дієслова – яскраве вираження семантики активної дії... Проблема синтаксичних характеристик дієслів тісно пов'язана із вченням про факультативну й обов'язкову сполучуваність» [2, 132]. Наприклад, «*Я читаю газети*». Дієслово «читаю» потребує додатка «газети» для того, щоб речення було граматично правильним. (обов'язкова сполучуваність) «*Я читаю*». Дієслово «читаю» може мати додаток, але його відсутність не впливає граматичну правильність речення. Неусвідомлення іномовцями природи перехідності/неперехідності спричинює помилки, на зразок: **знайомитися колегу*.

Перехідні дієслова вказують на дію, що переходить або спрямована на предмет, виражений іменником або займенником (*випити молока, доробити курсову, не чути запитання*). Залежні іменники (займенники) при перехідному дієслові, як правило, мають форми:

- ✓ знахідного відмінка **без прийменника** (на цьому варто наголошувати) (*написати бакалаврську роботу, переробити вступ*);
- ✓ родового відмінка, якщо перед дієсловом є заперечна частка не (*не написати бакалаврську роботу, не переробити вступ*) та якщо дія переходить не на весь предмет, а лише на його частину (*насіпати борщу, позичити грошей*).

Неперехідні дієслова означають дію, що прямо не переходить на предмет (*заробити на новий телефон, гуляти в дощ*). Для іноземців потрібно наголошувати, що такі дієслова не вимагають додатка (*заробити* – лише в цьому контексті, *гуляти, плакати*).

Слід зауважити, що деякі дієслова, залежно від різного контекстуального оточення, можуть бути як перехідними, так і неперехідними (*заробити гроші і заробити на новий телефон*). Значна кількість помилок у слововживанні дієслів, пов'язана з тим, що іноземні студенти не засвоїли, що всі дієслова з постфіксом **-ся (-сь)** є неперехідними і це не дозволяє їх ставити з дієсловами у формі знахідного відмінка: **знайомитися маму, сміятися анекдоту* тощо.

Такі дієслова називають **зворотними** і вони вимагають окремої уваги в іноземній аудиторії.

Надзвичайно складною дієслівною категорією для засвоєння іноземними, зокрема китайськими, студентами є вид.

Вид – одна з найважливіших категорій дієслова, яка не має відповідників у багатьох інших мовах. В українській мові функціонують дієслова доконаного (ДВ) та недоконаного (НДВ) виду, поділ на ці групи зумовлений категоріями граничності/неграничності та цілісності/нецілісності, що впливає на можливість дієслів утворювати видові пар: *сприймати – сприйняти, малювати – намалювати* [6, 225, СУЛМ, 364]. Граничними є дієслова НДВ, що означають

дії, процеси та стани, спрямовані на досягнення своєї внутрішньої межі: *будувати школу, шити сукню, в'язати рукавички, грати бадмінтон, робити домашнє завдання*, [6, 225]. Вони формують видові кореляції з дієсловами ДВ: *будувати – збудувати, шити – пошити, в'язати – зв'язати, друкувати – надрукувати, розуміти – зрозуміти*, [6, 225]. Неграничними є дієслова НДВ, які виражають дії, процеси та стани, що не передбачають досягнення своєї внутрішньої межі: *бігати, говорити, їсти, пити* [6, 225]. Проте для іномовців більшої ваги набуває здатність дієслів ДВ означати завершену або одноразову дію, НДВ – незавершену.

Для нашого дослідження важливими є а) **спосіб перфективації**, коли дієслова ДВ творяться від дієслів НДВ за допомогою:

- ✓ префіксів (*робити – зробити, читати – прочитати, будувати – збудувати*);
- ✓ суфіксів (*запитувати – запитати, купувати – купити, перевіряти – перевірити*);
- ✓ наголосу (*заклика́ти – заклікати, розкида́ти – розкідати*);
- ✓ чергування звуків (*надсилати – надіслати, перемагати – перемогти*);
- ✓ різних основ (*ловити – піймати, брати – взяти*);

б) **імперфективації**, коли від дієслова ДВ твориться дієслова НДВ, як правило, за допомогою суфіксів: *доробити – дороблювати, підробити – підроблювати* тощо. Для дослідження значущим є «визначення того чи іншого префікса як суто видового», коли не можливо утворити від префіксального дієслова доконаного виду імперфектив другого ступеня, тому що він тотожний безпрефіксному першого ступеня. Якщо ж префіксальне дієслова має вторинний імперфектив, то воно перебуває поза видовою співвіднесеністю з первинним імперфективом. Ідеться про тріади типу *взути – звузити – звужувати; писати – дописати – дописувати; колоти – розколоти – розколювати*» [33, 108].

Дієслову одного виду переважно відповідає дієслова іншого виду без семантичних змін. Такі дієслова утворюють **видові пари**: *робити – зробити*.

Але в іноземній аудиторії потрібно зазначати, що в українській мові також існують

✓ **одновидові дієслова**, які можуть бути або лише НДВ, або ДВ.

Наприклад, дієслова *надивитися, розгніватися, розговоритися, натерпітися, напрацюватися* вживаються лише у формі ДВ; *прагнути, гордувати, імпонувати* лише у формі НДВ;

✓ **двовидові дієслова** – дієслова часто, хоч і не завжди, іншомовного походження, що поєднують у собі обидва значення – НДВ і ДВ (*імплементувати, арештувати, гарантувати, воєнізувати, веліти, женити*).

Щоб правильно й вільно будувати власні висловлювання, іномовці мають знати, як виражається засобами української мови відношення дії до дійсності. Для цього функціонує категорія способу, що виражається у формах **дійсного, умовного, наказового способів**.

Дійсний спосіб, найпростіший для сприйняття іноземцями, вказує на дію, що реалізується у трьох часових площинах: (*робив/робила – роблю – робитиму*), це означає, що дієслова дійсного способу змінюються за часами, можуть вживатися із заперечною часткою **не** (*не робив – не роблю – не робитиму*).

Дієслова дійсного способу змінюються за часами, числами і особами (у теперішньому і майбутньому часах) та за родами (у минулому часі).

Умовний спосіб дієслова означає дію бажану або можливу за певних умов (*зробили б, перероблювали б*).

Дієслова умовного способу утворюються від дієслів минулого часу за допомогою частки **б** (після голосних: *привезла б, співала б*) або **би** (після приголосних: *намалював би, підібрав би*).

Дієслова умовного роду змінюються за числами (*робив би – робили б*), а в однині - і за родами (*робив би – робила б – робило б*).

Наказовий спосіб дієслова через наказ, прохання, побажання чи пораду закликає до виконання дії (*роби, доробімо, переробіть*).

Дієслова наказового способу не мають форм часу, але змінюються за особами в однині і множині: в однині вони мають форму 2-ої особи (*роби*), а в множині- 1-ої і 2-ої (*робімо, робіть*).

2- особа однини має закінчення **-и** (*сиди, веди, сади*) або чисту основу (*ляж, зіграй, святкуй*); 1-а особа множини має закінчення **-імо** (рідше **-ім**), **-мо** (*зіграймо, ведімо, святкуймо*), 2-а особа множини- **-іть (-ите), -те** (*зіграйте, ведіть, святкуйте*).

Спеціальної форми 3-ої особи наказовий спосіб не має. Для того, що б передати наказ або прохання у 3-й особі, вживаються частки **хай** (*нехай*) і форма 3-ї особи дійсного способу (*хай працюють; нехай завжди буде сонце*).

Дієслова можуть вживатися у **минулому, теперішньому чи майбутньому часі**. Час дієслова вказує на те, коли відбувалася, відбувається чи буде відбуватися дія:

Минулий час означає дію, яка колись відбувалася або вже відбулася.

Теперішній час означає дію, яка відбувається в час мовлення або постійно.

Майбутній час означає дію, яка відбуватиметься у майбутньому.

Дієслова минулого часу змінюються за числами (*робив, робили*), а в однині і за родами (*робив, робила, робило*). Вони можуть бути як ДВ (*зробив, наробив*), так і НДВ (*робив, перероблював*).

У чоловічому роді виступає суфікс **-в-** (*ходив, гуляв*) і нульове закінчення або немає суфікса і нульове закінчення (*віз, ніс*); у жіночому, середньому роді і в множині- суфікс **-л-** і закінчення **-а-** (*була, їла*), **-о-** (*хотіло, могло*), **-и-** (*росли, могли*).

Дієслова теперішнього часу завжди недоконаного виду і змінюються за особами і числами (*роблю, робиш, робить, робимо, робите, роблять*)

Дієслова майбутнього часу мають три форми: просту доконаного виду (*зроблю, дороблю*), просту недоконаного виду (*робитиму, дороблюватиму*) і складену недоконаного виду (*буду дороблювати, буду робити*).

Дієслова майбутнього часу змінюються за числами і особами (*робитиму, робитимеш, робитиме, робитимемо, робитимете, робитимуть*).

Зміна дієслів за особами, часами і числами називається **дієвідмінюванням**. За типом відмінювання дієслова поділяються на *дієслова 1-ої* і *2-ої дієвідмін*:

Практично 1-а і 2-а дієвідміни поділяються за закінченням *3-ої особи множини теперішнього часу*, тобто до **1-ої дієвідміни** належать дієслова, які у 3-її особі множини мають закінчення **-уть, -ють** (*думають, хочуть, переживають*), до **2-ої дієвідміни**- закінчення **-ать, -ять** (*сушать, варять*).

Голосні звуки **[e], [ɛ] та [u] (ї)** в закінченнях дієслів, за якими розрізняються дієвідміни, називають **тематичними голосними** (*шиєш, шиємо; стоїш, стоїмо*).

До **1-ої дієвідміни** належать дієслова:

- з основою на **-оро-, -оло-** (*полоти, бороти, колоти*);
- з односкладовою основою (*бити, лити, пити*);
- з суфіксами **-ува-, -ну-, -і-, -а-**, які в особових формах не випадають (*крикнути, грати, перезимувати*);
- з основою на приголосний (*берегти, могти, нести*);
- дієслова *іржати, ревіти, сопіти, гудіти, хотіти*.

До **2-ої дієвідміни** належать дієслова:

- з суфіксом **-а-** після шиплячих та **[й]**, який випадає в особових формах (*стояти, лежачи*);
- з суфіксами **-и-, -і- (-ї-)**, які в особових формах випадають (*клеїти, сидіти*);
- дієслова *бігти, спати*.

Окрему групу складають дієслова *їсти, бути, дати і вісти* (в сучасній мові вживається лише з префіксами: *розповісти, відповісти* та ін.):

Від дієслова *бути* вживається лише форма *є* (втім, інколи в поетичній мові зустрічаються *єсть-* для першої і третьої особи однини, а також *суть-* для третьої особи множини)

Інфінітив (*початкова форма дієслова; неозначена форма*)- це форма дієслова, яка означає дію, але не виражає способу, часу, особи, числа і роду (*хотіти, йти, плакати*).

Неозначена форма дієслова вживається тоді, коли треба назвати дію взагалі, безвідносно до того, хто її виконує і коли (*На дверях школи написано «Тут не курити!»*).

Інфінітив закінчується на **-ти** або **-ть** (*Вам потрібно **вибрати** одну відповідь*).

Дієслова у формі інфінітива бувають *недоконаного і доконаного виду* (*йти- дійти, стучати- стукнути*).

У двоскладовому реченні неозначена форма дієслова може виступати у функції будь-якого члена речення:

- підмета (***Читати** – це важливо для всіх людей*);
- означення (*Моя мета – **відвідати** Аргентину*);
- частини складеного присудка (*Учора вони **почали підготуватися до іспиту***);
- обставини (*Ми вирішили сьогодні **іти** в театр*);
- додатка (*У віці 20 – пора **вчитися***).

У безособовому реченні неозначена форма дієслова найчастіше виступає у ролі головного члена речення (***Танцювати** – це моє хобі; Не можна **купатися** в річці*).

Безособові дієслова- особлива форма дієслова, що означає дію без відношення до будь-якої особи (*темніє, щастить, дніє*).

Безособові дієслова означають *фізичний або психічний стан людини та явища природи*.

Особливістю безособових дієслів є те, що вони утворюють не всі форми словозміни:

- у дійсному способі мають одну форму 3-ої особи теперішнього часу (*вечоріє*) і майбутнього (*буде вечоріти, вечорітиме*);

- в умовному способі мають форму середнього роду (*вечоріло б*).

У реченні безособові дієслова виступають *присудком*, при якому не може бути підмета (*Не вистачає води; Список оцінки складено*). Такі речення називаються *безособовими*.

Безособового значення можуть набувати і деякі безособові дієслова 3-ої особи однини або середнього роду (*морозить, віє; загуло, повіяло*).

Отже, дієслово має розгалужену систему форм, яку іноземним студентам, зокрема китайцям, потрібно зрозуміти, засвоїти та почати вживати у власному мовленні.

1.2 Граматичні категорії українського та китайського дієслова.

Розглянемо граматичні категорії китайського дієслова, що відрізняють цю частину мови від інших. Передусім проаналізуємо семантичні особливості китайських дієслів.

1. *На основі специфіки лексичного значення*, виокремлюють:

"дієслова діяльності", які містять назви дій, поведінки, думок, почуття тощо. Наприклад: “跑” *бігати* 他每天都去公园跑步 *Щодня він бігає в парку*. “学” *вивчати* 我学乌克兰语 *Я вивчаю українську мову*.

"дієслова зміни", які містять інформацію про розвиток, трансформацію, появу, зникнення тощо. Наприклад: “提升” *удосконалити* 经过不懈的努力, 他提高了自己的翻译水平 *Невтомно працюючи, він удосконалив свої перекладацькі навички*. “降低” *знизити* 国家希望降低通货膨胀 *Країна хоче знизити інфляцію*.

та "дієслова вираження", які називають розповідь про події та досвід. “回忆起” *згадати* 他回忆起自己的大学生活 *Він згадує про своє студентське життя*. “描述” *описати* 她描述了渔民一天的生活 *Вона описала один день із життя рибалки*.

"Дієслова судження" і "дієслова бажання" – виокремлені ще в ранніх виданнях "Китайської граматики": “认为” *думати* 我认为你说的有道理 *Думаю, що ти маєш рацію*. “制定” *скласти* 我们制定了计划 *Ми склали план*,

"Усної граматики": "能" *могти* 非常感谢您能帮助我 *Щиро дякую за те, що ви могли мені допомогти*, і "Загальних знань про китайську мову та граматику": "愿意" *хотіти* 我愿意参加这次运动会 *Я би хотів долучитися до цих спортивних змагань*, а також у нещодавно виданій "Сучасній китайській мові" за редакцією Сін Фуї, в якій дієслова поділяються на дві категорії. Нещодавно опублікована "Сучасна китайська мова" за редакцією пана Сін Фуї також класифікує дієслова на десять підкатегорій відповідно до їхніх значень.

(1) позначають дії, які спрямовані на щось: "打开" *відчиняти* 我经常开窗, 是为了呼吸新鲜空气 *Я часто відчиняю вікна, щоб подихати свіжим повітрям*. "放下" *покласти* 她把书放下了 *Вона поклала книгу*, (2) позначають дії, які не спрямовані на щось: "醒了" *прокинутися* 他今天6点钟醒了 *Сьогодні він прокинувся о 6 годині*. "笑" *сміятися* 每天大笑30秒对健康有利 *Сміятися 30 секунд на день – це корисно для здоров'я*, (3) виражають розумову діяльність: "感觉" *відчувати* 上了一周班, 我感觉很累 *Я працював весь тиждень і відчуваю себе втомленим*. "想念" *сумувати* 我想念家乡菜 *Я сумую за домашньою кухнею*, (4) виражають початок, перебіг або припинення дії: "开始" *почати* 安德烈8点半就开始工作了 *Андрій почав працювати о 8.30*. "打断" *перервати* 谈话被打断了 *Розмову перервали*, (5) виражають наказ або прохання: "警告" *попередити* 老师警告学生不要在课堂上说话 *Учитель попередив школярів, щоб вони не розмовляли на уроках*. (6) виражають наявність або відсутність чогось: "有" *є* 她很有钱 *У неї є багато грошей*. "没有" *немає* 图书馆里没有人 *У бібліотеці немає людей*, (7) виражають порівняльні відношення між предметами: "像" *схожий на* 她的眼睛像黑葡萄 *Її очі схожі на чорні виноградини* "仿佛" *ніби* 我们眼前的景象仿佛仙境 *Перед нами ніби казкова країна*, (8) виражають судження або ствердження предметів: "评价" *оцінити* 导师表扬了她的文章 *Наставник схвально оцінив її есе*. "预测" *прогнозувати* 预测明天会下雨 *Завтра прогнозують дощ*, (9)

виражають можливість, необхідність і бажання дії або стану: “会” *вміти* 我会开车 *Я можу керувати автомобілем*. “爱” *любити* 我爱听流行音乐 *Я люблю слухати поп*, (10) виражають на тенденцію дії: “前往” *вирушати* 装满粮食的船前往澳大利亚 *Судно з зерном вирушає до Австралії*. “飞向” *злітати* 小鸟飞向天空 *Птахи злітають у небо* [39, Сін Фуї].

Ця класифікація дієслів суто на основі їхнього лексичного значення відірвана від унікального поєднання китайських дієслів та особливостей китайської мови, яка характеризується відсутністю очевидних морфологічних змін слів і в багатьох випадках базується на значенні, а тому часто не допомагає описати деякі більш глибокі приховані частини синтаксису, а також не розкриває природу сполучуваності слів.

2. На основі граматичних категорій.

У своїй книзі "Грамматика розмовної китайської мови" Чжао Юаньрен поділив дієслова на кілька категорій відповідно до контексту, в якому вони з'являються: неперехідні дієслова дії: 哭 (*плакати*) 婴儿饿了, 所以开始哭 *Немовля зголоділо, тому почало плакати*. 飘 (*плисти*) 风筝在天空中自由地飘 *Повітряний змій вільно пливе в небі*, неперехідні дієслова характеру: 消失 (*зникати*) 雾慢慢消失了 *Туман повільно зник*. 软 (*м'якшати*) 面包放久了会变软 *Хліб стає м'яким, коли довго лежить*, неперехідні дієслова стану: 坐 (*сидіти*) 她喜欢坐在沙发上读书 *Вона любить сидіти на дивані читати книги*. 持续 (*тривати*) 雨已经持续了三天了 *Дощ триває вже три дні*, перехідні дієслова дії: 做饭 (*готувати*) 父母在厨房做晚饭 *Батьки готують вечерю в кухні*. 看到 (*бачити*) 她看到附近有一片美丽的沙滩 *Поблизу вона побачила гарний пляж*, категоричні дієслова, "є", "має" та "допоміжні дієслова".

Ця категоризація, заснована на розподілі дієслів у різних контекстах, має значну пояснювальну силу, оскільки підкатегорії дієслів тісно пов'язані з їхніми комбінаторними зв'язками. Однак такий аналіз часто не бере до уваги семантику. Найважливішою особливістю китайської граматики є те, що в ній

немає суворих морфологічних змін, і поєднання слів не обмежується морфологічними компонентами, а граматичні категорії приховані багатьма способами. Це важлива особливість такої мови, як китайська, в якій відсутні морфологічні зміни і приділяється увага семантичному змісту.

3. За поєднанням граматичних значення та семантики.

Від часу активізації вивчення китайської граматики, особливо впливу розвитку західної лінгвістики на вивчення сучасної китайської мови, дослідники сміливо вивчали та досліджували класифікацію дієслів з нової точки зору. Використання в історії граматики таких методів, як трансформаційного породження та семантичного аналізу, дозволило провести глибокий і всебічний аналіз граматичної функції та семантичного поєднання дієслів з метою встановлення категорій дієслів при вивченні класифікації дієслів. Так, було розширено поле дослідження дієслів у сучасній китайській мові. Наприклад, у статті Юань Юлінь "імперативне речення і класи дієслів" ("Китайська мова", 1991, № 1) дієслова поділяються на дієслова, що описують особу, і дієслова, що не описують особу, відповідно до їхнього відношення до імперативне речення. Дієслова, що описують особу, можна поділити на керовані та некеровані, а керовані дієслова - на автономні та неавтономні. У статті Конг Лінда "Динамічний допоміжний "过" (проходити, пройти) і клас дієслів" дієслова поділяються на чотири групи за співвідношенням між динамічним допоміжним "过" і дієсловом: Дієслова групи А мають можливість повторення в семантиці і можуть бути названі повторюваними дієсловами, наприклад: "бачити", "чути", "їсти", "брати" і т.д. Дієслова групи В - це дієслова, які виражають певний стан, особливо ті, що виражають психологічний стан, такі як "бути зворушеним", "подобатися", "любити" і т.д. Дієслова групи С - це дієслова, які виражають одноразові дії, наприклад, "померти". Дієслова групи D, переважно дієслова бажання, судження, спричинення, зміни себе та знання, такі як "робити", "уникати", "знати", "думати".

Отже, як бачимо з цих двох статей, дослідники проаналізували дієслова з точки зору їхньої граматичних функцій (зв'язок між дієсловом та іншими

лексичними категоріями) та їхньої семантики. У першій статті насамперед проаналізовано синтаксичний і лексичний вибір дієслів для імперативних речень, тобто не всі дієслова можуть входити до їх складу: особові дієслова (ті, що виражають дії, поведінку, стан і зміни людей) можуть входити до складу імперативних речень, тоді як неособові дієслова (ті, що виражають дії, поведінку і зміни істот, речей і т. д., відмінних від людини) не можуть входити до їх складу. Цей метод аналізу звертає увагу як на лексичні, так і на граматичні особливості китайських дієслів, особливо у виявленні багатьох прихованих граматичних категорій. Тому у вивченні китайської граматики він широко використовується для розділення категорій дієслова з цієї точки зору.

Категорія часу в українській мові немає відповідник у китайській: *перероблював – перероблюю – перероблюватиму – 我以前* (перекладається як «раніше») *改, 我在* (слово вказує, що дія зараз відбувається) *改, 我将改* (слово вказує, що дія відбудеться). У китайській мові дієслова не змінюють свою форму залежно від часу. Час передається за допомогою додаткових слів або контексту. Українська мова має дві форми дієслів: доконаний вид (завершеність дії) і недоконаний вид (процес дії). В китайській мові така категорія відсутня, але є способи передати аспект дії через використання аспектних часток: *Перероблювати* (недоконаний вид) – *在改 / 正在改* (в процесі переробки) – *Переробити* (доконаний вид) – *改了* (переробка відбулася). Українські дієслова змінюються за особами (1-а, 2-а, 3-я) та числами (однина, множина). У китайській мові дієслова не змінюють форму залежно від особи або числа. За допомогою особових займенників ми можемо перекладати дієслова. Наприклад: *Я роблю – 我做* *Ти робиш – 你做* *Він робить – 他做* *Ми робимо – 我们做* *Ви робите – 你们做* *Вони роблять – 他们做* В українській мові дієслова мають активний та пасивний стан. В китайській мові пасивний стан передається за допомогою спеціального ієрогліфа “被” : *Він виконує домашнє завдання. – 他在做作业* *Домашнє завдання виконується ним. – 作业被他做* Українська мова має дійсний, умовний та наказовий спосіб. У китайській мові також є

конструкції для вираження умовності та наказовості, але вони не є формами дієслова, а окремими словами або фразами: *Якщо він зробить (умовний) – 如果 (якщо) 他(він) 將要做(зробить); Зроби це! (наказовий) – 做(робити) 这个(це)!* Вигук дає нам зрозуміти, що це наказ комусь.

1.3. Категорія родів дії

Роди дії – підпорядковані категорії аспектуальності пари дієслів, одне з яких характеризується якимось додатковим семантичним значенням: повторюваності, розподільності, однократності тощо. Обидва компоненти або частіше один із них є одновидовим — доконаного або недоконаного виду.

Категорію родів дії не визначають у китайському дієслові, тому дуже важливо пояснити студентам її природу, підкріпивши пояснення прикладами.

Роди дії розвивалися паралельно з категорією виду. Деякі з них (односпрямованість/різноспрямованість: *бігти – бігати, вести – водити, везти – возити, їхати – їздити* належать до дуже давніх, а тому властиві всім слов'янським мовам, деякі ж, навпаки, розвинулися в кожній із них самостійно і належать до їх самотніх рис [1,48].

В українській мові нараховують до 20 родів дії. За своєю семантикою вони поділяються на **результативні, фазові, кількісні і ступеня інтенсивності**. Ці значення універсальні, однак у кожній із мов на їх основі утворюються специфічні для них РДД.

Слід розрізняти результативні дієслова і результативні РДД. Результативні дієслова виражають результат, ускладнений або не ускладнений різними обставинами. Так, у дієслові доконаного виду прочитати наявний результат не ускладненого додатковими семами дієслова недоконаного виду читати. У дієслівних парах *їхати - в'їхати (в село), летіти - злетіти (вгору), робити - переробити (вправу)* другий компонент виражає результативну дію, ускладнену різними обставинами: вказівкою на рух усередину певного об'єкта, на рух угору, на повторне виконання дії. Ця додаткова сема зберігається й тоді, коли від доконаного дієслова утворюється його пара недоконаного виду:

в'їхати - в'їжджати (в село), злетіти - злітати (вгору), переробити - переробляти (вправу). На відміну від результативного дієслова, результативний РДД - це обов'язково група одновидових дієслів, об'єднаних спільним для всіх них семантичним компонентом.

До результативних родів дії належать одновидові дієслова доконаного виду з префіксами **ви-** (*виходити довідку, квитанцію тощо*), префіксом **до-** і постфіксом **-ся** (*вистоятися в черзі за чимось*); Ця ж структура властива результативно-негативному родові дії, суть якого в тому, що результат якоїсь дії передбачає негативні наслідки для її виконавця (*Ну ти ж і добігаєшся!*).

Фазові роди дії вказують на різні етапи виконання дії, зокрема на її початок (*побігти, полетіти; зашуміти, загомоніти, забігати*), на інтенсивність розгортання дії (*розхворітися, розахкатися; збунтуватися, заєрепенитися*), на її частковість, обмеженість у часі (*помарити, помислити, помріяти*) або, навпаки, на часову визначеність, що потребує введення у певні межі (*промріяти цілий день, помарити весь тиждень*), на кінець дії, що є наслідком її повної вичерпаності (*відблискати, відгриміти, відбриніти*).

Інтенсивність розгортання дії передається двома моделями:

роз- + дієслово недоконаного виду + **-ся і**

з-/с- + дієслово недоконаного виду + **-ся.**

За першою моделлю утворюються починально-підсилювальні дієслова, що виражають інтенсивне розгортання процесу або дії, що почалися (*розсміятися, розгорітися, розгорнутися, розплакатися, розговоритися тощо*), напр.: *«Розгорнулася квітка під теплими променями сонця»*; *«Зсипалося листя з дерев у вітряну зимову ніч»*.

За другою моделлю утворюються починально-результативні дієслова, що вказують на раптовий початок дії або стану (*збунтуватися, стрепенутися, збурунитися, заєрепенитися тощо*), наприклад: *«Після багатьох обмежень вони вирішили збунтуватися проти утисків»*; *«Під тиском обставин він не здався і продовжив боротьбу за свої права»*. Цей рід дієслівної дії ще не остаточно виділився з категорії виду, оскільки окремим дієсловам, утвореним

за цією моделлю, можуть відповідати і форми недоконаного виду, пор.: «*Вітер звихрювався навколо будинку, створюючи враження хаосу*»; «*Після вибуху емоцій ситуація в класі звихрювалася, але вчитель зміг відновити спокій і порядок*».

Кількісні роди дії поділяються на ті, що виражають кількість вияву самої дії (однократність чи, навпаки, підкреслену багатократність), і ті, що підкреслюють участь у виконанні дії багатьох суб'єктів або її спрямованість на певну кількість об'єктів. Якщо результативні і фазові дієслова представлені РДД тільки доконаного виду, то серед кількісних є й роди дії, що об'єднують дієслова лише недоконаного виду.

До родів дієслівної дії, що передають ступені інтенсивності, належать такі: достатньої інтенсивності, близької до вичерпності (*робити – наробитися, гратися – награтися; робити – виробити всі руки, бігати – оббігати, ходити – обходити*), особливої старанності при виконанні дії (*виробляти, витьохкувати, вибрязкувати, виспівувати*), наддостатньої інтенсивності, внаслідок якої виконання дії припиняється (*переходіти* «перестати ходити», *переплакати* «перестати плакати»; *наплакатися, наговоритися, насміятися* – «через надзвичайну інтенсивність якогось процесу втратити до нього інтерес»), ослабленої інтенсивності, що виражається в неповноті вияву дії (*накрапувати, наспівувати*), і недостатньої інтенсивності, або супровідності дії (*приспівувати, пританцьовувати, примовляти*).

Отже, на категорію родів дієслівної дії варто зважати, коли пояснювати студентам функціонування таких дієслів, як *нароблюватися – наробитися, підробляти – підробити, переробити – перероблювати, наробити – нароблювати* тощо.

Висновки до Розділу 1

Українське дієслово має розгалужену систему форм, яку іноземним студентам, зокрема китайцям, потрібно зрозуміти, засвоїти та почати вживати у

власному мовленні. Найскладнішою для розуміння, а відтак і самостійного вживання, є категорія виду і пов'язана з нею категорія родів дієслівної дії.

Порівнявши українські та китайські дієслова, ми дійшли висновку, що вони мають суттєві відмінності у вираженні граматичних категорій. Українська мова використовує зміни в формі дієслів для передання граматичних значень часу, виду, особи, числа та стану, тоді як китайська мова здебільшого покладається на додаткові слова та контекст для створення того чи іншого граматичного значення. Це впливає на способи перекладу та вимагає врахування контексту для точного передання семантики граматичних форм українських дієслів китайською мовою. Також українське дієслово потребує спеціального підходу під час його вивчення китайськими студентами.

Особливо ретельної роботи вимагають дієслова, що передають роди дії, яких в українській мові налічують близько двадцяти. За своєю семантикою вони поділяються на **результативні, фазові, кількісні і ступеня інтенсивності**. Ці значення універсальні, однак у кожній із мов на їх основі утворюються специфічні для них роди дієслівної дії, зі специфічним для певної мови способом їх вираження.

На категорію родів дієслівної дії варто зважати, коли пояснювати студентам функціонування таких дієслів, як *нароблюватися – наробитися, підробляти – підробити, переробити – перероблювати, наробити – нароблювати* тощо.

РОЗДІЛ 2. АФІКСАЛЬНІ СПОСОБИ ТВОРЕННЯ ДІЄСЛІВ

Щоб зрозуміти, як словотвірні засоби впливають на зміну семантики дієслова робити, варто провести інвентаризацію цих самих засобів і визначити, якими способами можуть творитися нові мовні одиниці від твірного слова.

Дієслова в сучасній українській мові творяться префіксальним, суфіксальним, суфіксально-префіксальним та суфіксально-префіксально-постфіксальним способами. Твірними основами виступають: дієслівні (внутрішньо-дієслівне словотворення), іменникові, прикметникові, числівникові, зрідка займенникові та прислівникові. Дієслова творяться також від службових слів і вигуків.

2.1. Префіксальний спосіб творення

Префіксальним способом здійснюється внутрішньо-дієслівне словотворення. Дієслово має розвинену систему префіксів, більшість яких генетично пов'язана з прийменниками **в-** (**ві-**), **у-**, **уві-**, **від-** (**віді-**), **од-** (**оді-**), **ви-**, **до-** (**ді-**), **з-** (**зі-**), (**із-**, **-ізі-**, **іс-**, **с**), **за-**, **до-**, **на-**, **над-** (**наді-**), **о-** (**об-**, **обі-**) та ін. Приєднанням префіксів до безпрефіксного дієслова утворюються цілі гнізда споріднених слів, наприклад: *стояти* – *встояти*, *відстояти*, *вистояти*, *достояти*, *перестояти*, *простояти*, *постояти*, *обстояти* (крім того, префіксально-постфіксальні: *застоятися*, *розстоятися*); *летіти* – *влетіти*, *відлетіти*, *вилетіти*, *прилетіти*, *залетіти*, *перелетіти*, *пролетіти*, *полетіти*, *облетіти* (і префіксально-постфіксальне: *розлетітися*).

Значення префіксів найчіткіше виявляється в дієсловах руху і переміщення, оскільки вони (значення) переважно збігаються зі значенням прийменників: **до-** – напрямок руху доякогось пункту; **від-** – рух від чогось; **при-** – кінець руху. Наприклад: *доїхати*, *довезти*, *догнати*, *від'їхати*, *відвезти*, *відійти*, *відігнати*, *прийти*, *приїхати*, *привезти*, *пригнати*. Найбільш нейтральний щодо семантичних змін удієсловах переміщення префікс **при-**, щоозначає досягнення результату (кінець руху). Саме з цим префіксом дієслівне утворення (групи переміщення) сприймається як видова пара до безпрефіксного дієслова: *іти* – *прийти*, *їхати* – *приїхати*, *везти* – *привезти*,

знати – пригнати. Ці пари слів різняться тільки вказівкою на обмеженість дії, результативність/нерезультативність її.

У багатьох групах дієслів префікси виступають з додатковими значеннями, що відрізняються від прийменникових. Так, префікс **при-** може означати: а) доповнення до чогось: *приказати, приписати*; б) здійснення дії на користь суб'єкта: *причарувати, приберегти, приховати*; в) незакінчену, частково здійснену дію: *причинити, присмалити, припудрити*; г) зближення предметів: *примазати, прив'язати, приклеїти*; д) супровідну дію: *приспіувати, пританцьовувати* тощо.

Дієслівні префікси багатозначні, вони можуть приєднуватися до дієслів різних тематичних груп, надаючи новоутвореним дієсловом різних додаткових семантичних відтінків. У префіксально-постфіксальних утвореннях найпродуктивнішим є префікс **роз-** (*розсідатися, розгулятися, розминатися, розохатися*). Більшість дієслів з постфіксом **-ся** творяться від уже префіксованих слів (*перейняти – перейнятися, помазати – помазатися*), або, навпаки, до дієслів з постфіксом **-ся** додається префікс, наприклад: *сміятися – розсміятися, білитися – побілитися, публікуватися – опублікуватися, вітатися–привітатися, нестися – перенестися* тощо.

2.2. Суфіксальний спосіб творення

Суфіксальний спосіб у дієслівних словах використовується переважно для вираження видової кореляції (*зачитати – зачитувати, випробувати – випробовувати, зберегти – зберігати*). Суфіксальним способом творяться дієслова: а) від основ іменників: *зима – зимувати, порох – порошити, мило – милити, весна – весніти*; б) від основ прикметників: *білий –білити і білити, багатий – багатіти, багатий – багатішати, розумніший – розумнішати*; в) від основ числівників: *четвертий – четвертувати* г) від основ займенників: *якати, викати* д) від основ прислівників: *такати*. До основ іменників, прикметників і числівників додаються безпосередньо дієслівні суфікси **-и-, -і-, -а- (-я-), -ува-**. При творенні дієслів від основ займенників та від службових слів

і вигуків перед дієслівним суфіксом з'являється словотворчий суфікс **-к-**, наприклад: *тикати, нікати, ойкати, гейкати*.

2.3. Префіксально-суфіксальний спосіб

Суфіксально-префіксальним способом творяться дієслова від іменних частин мови та від службових слів і вигуків. Продуктивними є словотворчі типи дієслів: а) з префіксом **роз-** і суфіксом **-и-** чи **-ува-**, наприклад: *кріпак–розкріпачувати*; б) з префіксом **за-** і суфіксом **-ит-**, наприклад: *земля–заземлити, кабала – закабалити*; в) з префіксом **з-** і суфіксом **-и-** або **-ува-**, наприклад: *бідний–збіднити, густий–згустити, дешевий–здешевити (здешевлюватися)*; г) з префіксом **зне-** і суфіксом **-и-**, наприклад: *кров – знекровити, сила– знесилити, доля – знедолити, біль – знеболювати*; д) з префіксом **у-** і суфіксом **-и-**: *закон – узаконити, син – усиновити*. Менш продуктивними є словотвірні типи з префіксами **о-**: *зброя – озброїти, свій – освоїти; по-: двоє–подвоїти, троє – потроїти; під-: добрий– піддобритися*. Як видно з прикладів, з дієслівних суфіксів продуктивним є лише **-и-**. Суфікс **-ува-** (**-юва-**) здебільшого виражає, за незначними винятками, видову кореляцію: *знекровити–знекровлювати, згустити– згущувати, заземлити – заземлювати* і т. ін. Суфіксально-префіксальний спосіб використовується також у віддієслівному словотворенні, наприклад: *кашляти – підкашлювати, стуkати – постукувати, рахувати – прираховувати*. До суфіксально-префіксального словотворення близьке префіксально-постфіксальне на зразок *мовити – домовитися, кричати – розкричатися, кинути – перекинутися* та суфіксально-префіксально-постфіксальне: *кошіль – розкошелитися, добрий – роздобритися, здоровий – оздоровитися* [17, 70-73 с.].

2.4. Префіксально-суфіксально-постфіксальний спосіб творення

Постфіксальний спосіб — спосіб творення нових слів за допомогою постфіксів **-ся, -сь, -небудь**. За допомогою постфіксів утворюються дієслова, займенники, прислівники. **Суфіксально-постфіксальний** різновид полягає в одночасному приєднанні до основи суфікса і постфікса: а) *брат — брататися, гілка — гілкуватися, зловтіха — зловтішатися, гордий — гордитися*,

кучерявий-кучерявитися. **Префіксально-суфіксально-постфіксальний різновид;** б) *милість – змилюватися, табір – отаборитися, щедрий – розщедритися, стукати – перестукуватися.* **Префіксально-постфіксальний різновид** полягає в одночасно-му приєднанні до твірної основи префікса і постфікса; в) *мовити – обмовитися, пам'ятати – опам'ятатися, бігати – вибігати-тися* [11, Загнітко].

Отже, афіксальні дієслова в українській мові грають вкрай важливу роль, вони підкреслюють та виражають інтенцію висловлювання, додають мові експресивності та емоційного забарвлення, показують доконаність чи недоконаність дії. Без них неможливо передати зміст сказаного, адже вони є основою словотвору.

2.5. Словотвірна парадигма дієслова *робити*

Тривалий час словотвірну систему розглядали як сукупність словотвірних типів, відповідно дериватологи свою увагу зосереджували на словотворчому форманті. Одним із перших звернув увагу на таку однобоку ситуацію І. Ковалик, який констатує, що, наприклад, у працях із суфіксального словотвору дослідники звертають увагу головним чином на суфікси, а ролі твірної основи звичайно не враховують [Цит за: 28, Сегін, С. 228]. Такий аспект з оперттям на твірну основу в лінгвістичній літературі отримав назву **основоцентричного**, мета якого – виявити й описати словотвірну спроможність різних класів твірних слів, виявити чинники, які детермінують їх семантико-словотвірні трансформації.

На думку дослідників, однією з одиниць дериваційного потенціалу слова є його **словотвірна парадигма (СП)** – комплексна системоутворювальна одиниця, що становить сукупність дериватів одного ступеня творення, об'єднаних тотожністю твірної основи [28, Сегін, С. 228]. З цього об'єктом аналізу були різні частиномовні парадигматичні об'єднання, але особливе місце належить дієслівним. В україністиці в межах СП віддієслівний словотвір зазвичай представлений дослідженнями окремих лексико-семантичних груп

непохідних лексем, зокрема дієслів конкретної фізичної дії із семантикою створення об'єкта, дієслів із семою руйнування об'єкта, дієслів семантичного поля «аграрне виробництво (рослинництво)», дієслів руху. Розпочато вивчення словотвірного потенціалу похідних дієслів, зокрема проаналізовано в цьому ракурсі вербативи іменникового, прикметникового і звуконаслідувального походження, окремі групи префіксальних дієслів. Серед важливих проблем української дериватології, що потребують теоретичного осмислення, як справедливо зазначає З. Валюх, є комплексний аналіз словотвірних категорій та їх типологія й зіставлення в споріднених і неспоріднених мовах [4, Валюх с. 6], який є одним із пріоритетним напрямів сучасної лінгвістики.

СП досліджуваного дієслова має **тризонну субстантивно-ад'єктивно-вербальну структуру**, до якої входять такі мовні одиниці: а) *робота, підробка, переробіток, підробіток* тощо; *підроблений, недороблений, зароблений, вироблений* тощо; в) *доробити, переробити, підробити, заробити, наробити, виробити, обробити, розробити, зробитися, наробитися, переробитися*. Науковці, що досліджували словотвірний потенціал непохідних дієслів української мови зазначають, що найбільшою дериваційною продуктивністю аналізовані вербативи відзначаються в породженні саме дієслів [10; 24]. У роботі ми обмежилися дослідженням вербальної зони СП дієслова *робити*.

Мовні одиниці, що входять до вербальної зони словотвірної парадигми дієслова *робити*, належать до найуживаніших слів української мови. Так, наприклад, за даними ГРАК (7, Генерального регіонально анотованого корпусу української мови : uas Corpus.org), який охоплює тексти різних стилів за останні двісті років, містить українські переклади з інших мов, тексти з різних регіонів України, а також тексти, написані українською мовою в інших країнах, дієслово *робити* має 468.32 вживань на мільйон; *виробити* – 8.79; *наробити* – 7.33 тощо.

У практиці викладання української як іноземної, наскільки нам відомо, корпусний підхід ще мало застосовують. Зокрема в наявних лексичних мінімумах під час відбору лексики враховують передусім не її частотність, а

практичну функціональність та методичну доцільність («спілкування у реальних життєвих ситуаціях, потреби усної та письмової комунікації »), а також конкретний перелік комунікативних тем (27, Самусенко, С.144).

Висновки до Розділу 2

Українські дієслова мають складну систему словотворення, яка включає префікси, суфікси і постфікси. Це дозволяє точно виразити різноманітні аспекти дії, такі як її напрямок, інтенсивність, завершеність і повторюваність. Префіксальний спосіб творення змінює значення дієслів, додаючи нові відтінки сенсу, в той час як суфіксальний спосіб змінює вид і утворює нові форми. Префіксально-суфіксальний і префіксально-суфіксально-постфіксальний способи забезпечують ще більше можливостей для словотворення. Таким чином, українська мова має потужні засоби для вираження динаміки і тонкощів дії через свої дієслова.

Мовні одиниці, що входять до вербальної зони словотвірної парадигми дієслова *робити*, належать до найуживаніших слів української мови. Так, наприклад, за даними ГРАК (7, Генерального регіонально анотованого корпусу української мови : uacorp.us.org), який охоплює тексти різних стилів за останні двісті років, містить українські переклади з інших мов, тексти з різних регіонів України, а також тексти, написані українською мовою в інших країнах, дієслово *робити* має 468.32 вживань на мільйон; *виробити* – 8.79; *наробити* – 7.33 тощо

РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ДІЄСЛІВ З ОСНОВОЮ РОБИТИ З УКРАЇНСЬКОЇ НА КИТАЙСЬКУ МОВУ

Для запобігання труднощам під час українсько-китайського перекладу необхідно враховувати словотвірні особливості сучасної української мови.

Пропонуємо шляхи перекладу дієслів із основою *робити*, яких ми виокремили 13: *робити, зробити, доробити, переробити, підробити, заробити, наробити, виробити, обробити, розробити, зробитися, наробитися, переробитися.*

Передусім, розглянемо базове дієслово **робити**, яке в українській мові має значення:

1. Займатися якою-небудь справою, діяльністю. 做; 进行…

Вона робить зарядку. – 她做运动。

Після заняття вони роблять домашнє завдання. – 上完课后, 他们做作业。

1. Виготовляти, виробляти що-небудь. 制作; 创作; 编制

Ця компанія робить меблі. – 这家公司制造家具。

Цей завод робить машини. – 这家工厂生产汽车。

2. Займатися якою-небудь, фізичною, працею; працювати. 做事; 工作

Він завжди добре робить домашнє завдання. – 他总是能很好地完成作业。

Треба над цим робити. – 要在这方面下功夫 (витрачати багато часу та зусиль, щоб досягти певної мети) 。

3. ким, чим. Перетворювати кого-, що-небудь у когось, щось. 使…成为…

Постійне занепокоєння про власних дітей робить її старою. - 对自己孩子的持续担忧使她感到紧张。

Краще робити з себе фахівця в галузі, в якій робота буде більше затребувана. - 最好让自己成为工作需求更大的领域的专家。

У китайській мові, ми перекладаємо ‘робити’ одним дієсловом-做, яке має схожі значення, тому під час перекладу труднощів не виникає.

Словник української мови: в 11 томах. — Том 8, 1977. — Стор. 582.

У дієслові **зробити** префікс **-з**, є засобом творення дієслівної видової опозиції. Китайською мовою цю граматичну характеристику ми передаємо за допомогою спеціальної лексеми. Наприклад: *Вона зробила зарядку.* – 她做完运动了。 *Вони зробили все, щоб діти вступили до найкращих університетів.* - 他们尽了一切努力为使他的孩子们进入最好的大学。 Це допоміжне слово “了” вказує на те, що дія закінчена.

Доробити

Префікс **до-**

1. Закінчувати робити що-небудь, доводити яку-небудь роботу до кінця. 做完; 完成

Якщо я не доробив всі задачі, я не можу грати в комп'ютерні ігри. - 如果我不完成所有的任务，我就不能玩电脑游戏了。

Доробимо все і будемо вільні. – 把所有事情都做完，我们就没事了。

2. Працювати певний час або до певного часу. 工作到某时

Працівник доробив до суботи всі завдання. - 员工在周六前完成了所有任务。

Будівельники доробимо частини цього заводу до наступного місяця. – 建筑工人将在下个月前完成这个工厂的部分施工。

Префікс **до-** вказує на завершену результативну дію. Перекладаючи китайською мовою, варто вказувати на додаткове значення: **до кінця** (спеціальний ієрогліф 完), якого префікс надає дієслову. Це допоможе зрозуміти, у якому контексті краще вживати це дієслово.

Переробити

У цьому дієслові є префікс **-пере**, означає робити щось заново; багато. Китайською мовою цю граматичну характеристику ми передаємо за допомогою прислівників (спеціальні ієрогліфи **重新 заново; 多 багато**).

1. Робити з чого-небудь щось інше. 修改; 修订

На заводі переробили буряк на цукор. - 工厂把甜菜根加工成糖。

Режисер переробив роман в п'єсу. - 导演把这部小说改成了一个剧本。

2. Перетворити, змінити щось. 转化; 改变

Автор переробив свої статті для публікації. - 作者对自己的文章进行了重新修改, 以便发表。

Клієнт попросив кравця переробити костюм. - 客户要求裁缝改做一套西服。

3. Зробити все або багато чогось; виконати всі роботи або багато робіт. 做很多

Вона переробила так багато завдань, що не пам'ятала точну кількість. - 她做了很多任务, 以至于她不记得其确切的数量了。

Мій друг переробив багато справ за день: написав всі завдання, прочитав статті для написання курсової роботи, підвіз маму на роботу, потренувався в спортивному залі, приготував вечерю для сім'ї. Він дуже втомився. - 我的朋友在一天内做了很多事情: 他写了所有的作业, 为写课程作业阅读了文献, 开车送母亲去上班, 在健身房锻炼, 并为家人做了晚餐。他非常累。

Підробити префікси **під-** — лише проходження дії в напрямі до певного місця.

Ми бачимо, що 3 значення абсолютно різні, тому китайською мовою розуміємо за наявності перекладу українських еквівалентів.

1. Виготовляти фальшиву подобу чого-небудь. 伪造; 仿制

Особливо вона любила підробляти голос і рухи різних знайомих людей. - 她特别喜欢模仿 (імітувати) 她认识的各种人的声音和动作。

Малюк підробив мамин підпис. – 孩子伪造了妈妈的签字。

2. що, чим і без додатка, розм. Заробляти додатково до основного прибутку або мати тимчасові, випадкові заробітки. 额外挣钱

У вільний час він підробляє у барі. - 闲暇时, 他来到酒吧赚些 (заробляти) 外快。

Вона не тільки навчається в університеті, а іноді підробляє в Макдональдсі. – 她不仅在大学学习, 有时还在麦当劳打工 (заробляти)。

3. Робити ще трохи, додавати до зробленого раніше. 补做

О, все з'їли, треба підробити ще пельменів. - 噢, 都吃完了, 得再做 (робити ще) 一些饺子。

До нас приїхали ще двоє друзів, тому треба підробити ще стейків. – 还有两个朋友来拜访我们, 所以我们需要再做(робити ще)一些牛排。

Словник української мови: в 11 томах. — Том 6, 1975. — Стор. 492.

Заробити

У дієслові **заробити** значення такі: 1. Працюючи, здобувати право на одержання плати або одержувати плату за виконувану роботу. Тут переклад китайською схожий на друге значення у слові **підробити**. 2. Заслужувати щонебудь своїми вчинками, поведінкою, діяльністю.

Іван заробив 1000 юанів. - 伊万赚了 1000 元。

Треба заробити собі шматок хліба своєю працею. – 需要靠自己劳动挣钱糊口。

Він добре працював на посаді менеджера, і заробив підвищення. -他作为经理工作得很好，并获得(отримати)了晋升。

Наробити префікс **на-** — багато чогось робити

Тут переклад китайською схожий на третє значення у слові **переробити**

1. Робити, створювати велику кількість чого-небудь. 做出 (许多)

Батько наробив багато хліба щоб нагодувати всіх дітей. -父亲做了很多面包来养活所有的孩子。

Вона наробила іграшок для своєї племінниці. – 她给自己的侄女做了很多玩具。

2. Зробити щось погане, неприємне, вартє осуду; накоїти, натворити чого-небудь. 干出许多不好的事, 捅娄子

Дітки, що ви наробили? У вас шкіра на ногах потріскалася. - 孩子们，你们捅了什么篓子？ 你腿上的皮肤已经裂开了。

Наробити крику (галасу, репету і т. ін.) — почати лементувати, зчинити гамір, гвалт.

Вона наробила крику на всю хату, на все подвір'я. - 她在房子里和院子里到处叫喊

У китайській мові слово ‘наробити’ перекладається “做许多”

“许多” це прикметник, означає багато

“做” це робити, дієслово

“捅娄子” це фразеологізм, тільки використовується у розмовній мові. Це означає, що щось трохи знищено, а наслідки не дуже серйозні.

Що ти наробив! Книгу облив чорнилом. - 你这是怎么搞的? 把书撒上了墨水。

Словник української мови: в 11 томах. — Том 5, 1974. — Стор. 174.

Виробити

1. Виготовляти що-небудь, робити якісь речі, предмети і т. ін. 制造

Ні в кого іншого бракує терпіння так дрібно і чисто виробити річ. - 没有人有耐心把一个东西制造如此精细和干净。

2. Створювати, складати, визначати в певних рисах. 制定

Після вчорашнього обговорення, керівники виробили критерії оцінок. - 经过昨天的讨论, 领导们制定了评估标准。

3. Набувати чого-небудь; розвивати, удосконалювати певні якості, особливості і т. ін. в якомусь напрямку працею, вправами, силою волі тощо. 锻炼成

Життя виробило з нього стійкого борця. - 生活把他锻炼成为一个坚定的战士。

4. Виконувати певну кількість роботи. 制定

Він виробив себе дві норми. - 他给自己制定了两个规范。

5. Виснажувати; вичерпувати 采完

Там виробили шахту. - 那里的矿采完了。

Словник української мови: в 11 томах. — Том 1, 1970. — Стор. 473.

Обробити

1. Певними діями, операціями надавати чому-небудь потрібного вигляду, доводити до певного стану і т. ін. 加工

Алюміній можна обробляти як у гарячому, так і в холодному стані. – 铝既可以在热状态下加工, 也可以在冷状态下加工。

2. Готувати для вирощування рослини (про ґрунт). 耕

Робота для бабусі і дідуся – обробляти город. – 爷爷奶奶的工作就是耕菜园。

3. Упорядковуючи, удосконалюючи, надавати чому-небудь викінченого вигляду. 处理; 完善

У наші дні кожному спеціалісту доводиться обробляти великі обсяги інформації, перш ніж ухвалити потрібне рішення. - 如今, 每一位专家在做出必要决定之前都必须处理大量的信息。

4. Впливаючи на кого-небудь, схилити його до чогось. 说服 Тут переклад китайською перекладається як **переконати**

Як тобі вдалося його обробити на свою користь? – 你这是怎么说服他的?

Словник української мови: в 11 томах. — Том 5, 1974. — Стор. 569.

Розробити

1. Робити придатним до використання, проводячи підготовчу роботу; обробляти. 加工

Будівельник розробляє шматок граніту на колону. – 工人加工花岗石做圆柱。

2. Виконувати роботу по добуванню корисних копалин. 开采

Нам треба розробити ділянку для видобутку торфу. – 我们应该开采泥煤。

3. Старанно обмірковуюючи всі деталі, складати, створювати що-небудь. 深入研究，详细分析；详细拟定，仔细制定

Мета наших досліджень – розробити заходи щодо охорони навколишнього середовища. - 我们研究的目的是为了制定保护环境的措施。

4. Працюючи над чим-небудь, розвивати, вдосконалювати його. 使精湛

Цей актор недостатньо розробив свою техніку. – 这个演员的演技还欠火候。

Словник української мови: в 11 томах. — Том 8, 1977. — Стор. 796.

Зробитися

1. Стати яким-небудь, набувши певних якостей, властивостей. 成为…

Після закінчення університету він зробився лікарем. – 大学毕业后，他成为了一名医生。

2. безос., кому і без додатка. У сполуч. із присл. означай настання чогось у природі або появу якогось стану людини. 表示自然界中某事的发生或人类情况的出现

Її хобі зробилося основним джерелом доходу. – 她的爱好已成为她的主要收入来源。

3. з ким і без додатка. Статися, відбутися, трапитися. 发生

Зробилися зміни: Нам не потрібно писати тест, ми можемо просто відпочивати. – 发生了变化：我们不需要写测试，休息就行了。

4. розм. З'явитися, утворитися. 出现，形成

Як зробився такий світогляд?. – 他的世界观形成了。

Словник української мови: в 11 томах. — Том 3, 1972. — Стор. 711.

Наробитися

док., розм. Багато, досхочу попрацювати. 干活干够; 干许多活; 忙活很久

Ми наробилися цілий день, щоб зробити старий і напівзруйнований будинок чистим і охайним. – 我们忙活了一整天，把破旧的房子收拾得干净整洁。

Словник української мови: в 11 томах. — Том 5, 1974. — Стор. 173.

Переробитися

1. тільки 3 ос. Зазнавати обробки, переробки. 加工

Деталі переробляються. – 零件正在加工。

2. Роблячи, працюючи дуже багато, шкодити своєму здоров'ю; перевтомлюватися на роботі. 做太多工作

Ми так переробилися, щоб закінчити свій курс і отримати хороші оцінки. – 我们做这么多工作，就是为了取得好成绩结束课程。

3. рідко. Перетворюватися на когось іншого, на щось інше. – 变成另外一个人或事

Після багатьох редагувань, їхній проект переробився на інший.

Словник української мови: в 11 томах. — Том 6, 1975. — Стор. 267.

Висновки до розділу 3

Дієслова з основою *робити* мають різні відповідники в китайській мові, інколи повні, як наприклад, видова пара *робити* – *зробити*, а також інші: *доробити*, *переробити*. Але вони потребують додаткових лексичних одиниць, які вказуватимуть на те, що дія була чи буде зроблена до кінця, або виконана ще один раз чи кілька разів, як у дієслові *перероблювати*.

Так, запропоновані способи перекладу дієслів, що мають спільну основу *робити*, можуть послужити ефективним ілюстративним матеріалом для розробки системи вправ і завдань для іноземних студентів. Оскільки різні словотвірні засоби (префікси, суфікси та постфікси) надають дієловам різних семантичних інколи емоційно-експресивних відтінків, а це ускладнює їхнє розуміння китайськими студентами.

РОЗДІЛ 4. СИСТЕМА ВПРАВ І ЗАВДАНЬ ДЛЯ КРАЩОГО ЗАСВОЄННЯ ДІЄСЛІВ СЛОВОТВІРНОЇ ПАРАДИГМИ *РОБИТИ* В КИТАЙСЬКІЙ АУДИТОРІЇ

4.1. Методи та прийоми навчання дієслів з основою *робити*.

Для кращого засвоєння досліджуваних дієслів в китайськомовній аудиторії варто застосовувати **комбіновані методи** навчання, які будуються на таких основних принципах, як «мовленнєва спрямованість навчання, систематичність, взаємопов'язане навчання видів мовленнєвої діяльності, усне випередження, опора на письмовий текст як основне джерело іншомовної інформації» [16, Кочан, С. 84]. Отже, провідними для нас є а) **комунікативний**, б) **активний** та в) **інтегральний** методи. Вони орієнтовані на а) опанування цільовою мовою на основі засвоєння моделі природного спілкування з метою її вживання в комунікації, на кристалізацію навичок вільно й правильно вживати мовні засоби залежно від конкретної життєвої ситуації; б) практичне усвідомлене опанування мовою з опорою на слухо-зорові моделі семантизації мовного матеріалу, орієнтацію на індивідуально-психологічні особливості китайської аудиторії; в) добір навчального матеріалу, який обслуговує певну сферу спілкування, та виконання комунікативних вправ з обмеженим використанням рідної мови студентів (лише за крайньої потреби).

Всі ці методи втілюються у навчальному процесі за допомогою певних **приймів**, які є найменшими одиницею навчальної діяльності викладача та студента.

Так, для засвоєння дієслів словотвірної парадигми *робити* ми будемо вдаватися до таких прийомів: **пояснення**, підготовки та **використання коментарів**, спрямованих більш зрозуміло пояснити студентам семантичні та граматичні характеристики цих дієслів, **засобів наочності**.

Проте основне місце серед обраних прийомів ми відвели **вправам**, оскільки вони – це «планомірне, повторюване, спеціально організоване в навчальних умовах виконання певних дій та операцій з метою досконалого оволодіння ними» [16, 97]. Ми намагалися створити систему вправ, які будемо

пропонувати студентам у певній послідовності та в такій кількості, щоб вони опанували досліджувані дієслова на такому рівні, аби вживати їх у спонтанному мовленні.

Ми обрали структуру для кожної вправи, запропоновану в Навчальному посібнику з методики викладання української мови як іноземної [16, 97], а саме: 1) формулювання завдання; б) зразок виконання; 3) навчальний матеріал. За потреби пропонуватимемо відповіді.

Дотримуючись традиційного поділу, ми пропонуватимемо студентам **немовленнєві – мовленнєві**, підготовчі – комунікативні, тренувальні – творчі вправи [36, 166].

А) Підготовчі чи немовленнєві вправи допоможуть нам досягти методичної мети, а саме: організувати глибоке засвоєння дієслів та окремих мовленнєвих операцій над ними, наприклад, утворити граматичну форму, що була б правильною для запропонованого контексту. **Мовленнєві чи комунікативні вправи** дозволять студентам або сприймати, або вживати їх залежно від виду мовленнєвої діяльності: чи треба буде послухати чи прочитати тексти, у яких вживатимуться дієслова з основою говорити, і зрозуміти їх; висловитися усно чи письмово, адекватно вживаючи ці дієслівні одиниці, що разом формуванню здатності брати участь у спілкуванні з носіями української мови.

Серед підготовчих вправ **найбільш ефективними** для роботи з дієсловами з основою робити **вважаємо 1) вправи на підстановку**. Наприклад, Вправи на підстановку, завдання до яких формулюємо, починаючи: *Розкрийте дужки; Вставте замість крапок; Складіть речення із запропонованих слів; Утворіть усі можливі словосполучення із запропонованих слів; Слово з дужок поставте у потрібній формі в речення; Замість крапок вставте потрібне дієслово* тощо. 2) **трансформаційні вправи**, у яких потрібно *змінити граматичну форму* відповідно до комунікативного завдання чи ситуації, орієнтуючись на зразок. На думку Н.Єщенко, саме «Трансформаційні вправи закріплюють граматичні навички, сприяють правильному вибору конструкцій і

форм, формують перенесення знань і навичок у нові ситуації спілкування» [36, 172].

3) **репродуктивні вправи**, які дозволяють студентам створювати висловлювання, використовуючи запропоновані дієслова. Найчастіше ми пропонуємо студентам дати відповіді на запитання: *Чи доробили ви всі свої завдання? Скільки разів ви перероблювали свою картину? та інші, а також завершити речення: Ця робота виконана не дуже добре, її треба ...* . «Такі вправи можна виконувати з опорою на таблиці, малюнки, схеми чи без опори. Основою репродуктивної вправи може бути невеликий текст або діалог, прослуханий чи прочитаний кілька разів. Потрібно тільки пам'ятати, що в текстовому матеріалі має бути граматичний матеріал, що вивчається» [36, 174].

Б) **Мовленнєві або комунікативні вправи** мають на меті стимулювати студентів до власних висловлювань у наближених до реального життя ситуаціях, але з обов'язковим вживання тих мовних одиниць, які ми вивчаємо. Хоч мовленнєві вправи умовно можна поділити на дві групи: ситуативні та ігрові, з огляду на зміст дієслівних одиниць, які ми розглядаємо, найбільш корисними нам будуть **ситуативні вправи**.

Отже, застосування у навчальному процесі перерахованих методів та прийомів дозволить викладачеві, що допомагає китайським студентам опанувати українську мову загалом, та дієслівні словотвірні парадигми зокрема, дозволить підвищити ефективність та темп навчання, покращить якість презентації навчального матеріалу та підвищить мотивацію до навчання.

4.2. Система вправ для вивчення словотвірної парадигми дієслова *робити (B1-B2)*

I. Підготовчі вправи

Ці вправи допоможуть засвоїти базові форми та значення дієслів з основою *робити*.

1. Визначте форми дієслова

Запишіть всі форми дієслова *робити* (я роблю, ти робиш, вони роблять) у теперішньому, минулому та майбутньому часах. Додайте до них префікси та суфікси, простежте, як змінюється їхнє значення.

РОБИТИ

Зробити – робити, доробити – доробляти, переробити – переробляти, підробити – підробляти, заробити – заробляти, виробити – виробляти, обробити – обробляти, розробити – розробляти, зробитися, наробитися, переробитися.

1. Ознайомтеся зі значеннями дієслів з основою *робити*. Проаналізуйте їхні відмінності.

Зробити – робити	<ol style="list-style-type: none"> 1. Займатися якою-небудь справою, діяльністю: <i>зарядку</i> 2. Виготовляти, виробляти що-небудь: <i>машини</i> 3. Перетворювати кого-, що-небудь у когось, щось: <i>його старим</i>
Доробити – доробляти	<ol style="list-style-type: none"> 1. Закінчувати робити що-небудь, доводити яку-небудь роботу до кінця: <i>задачі</i> 2. Працювати певний час або до певного часу: <i>домашнє завдання до понеділка</i>
Переробити – переробляти	<ol style="list-style-type: none"> 1. Робити з чого-небудь щось інше: <i>відходи на скарб</i> 2. Перетворити, змінити щось: <i>сукню</i>
Підробити – підробляти	<ol style="list-style-type: none"> 1. Виготовляти фальшиву подобу чого-небудь: <i>підпис</i> 2. Заробляти додатково до основного прибутку або мати тимчасові, випадкові заробітки: <i>у кафе</i>

	3. Робити ще трохи, додавати до зробленого раніше: <i>ще вареники</i>
Заробити – заробляти	Працюючи, здобувати право на одержання плати або одержувати плату за виконувану роботу: <i>1000 гривень</i>
Наробити – наробляти	<ol style="list-style-type: none"> 1. Робити, створювати велику кількість чого-небудь: <i>товарів</i> 2. Зробити щось погане, неприємне, варте осуду; накоїти, натворити чого-небудь 3. Наробити крику (галасу, репету і т. ін.) - почати лементувати, зчинити гамір, гвалт
Виробити – виробляти	<ol style="list-style-type: none"> 1. Виготовляти що-небудь, робити якісь речі, предмети і т. ін: <i>деталі</i> 2. Створювати, складати, визначати в певних рисах: <i>критерії оцінок</i> 3. Набувати чого-небудь; розвивати, удосконалювати певні якості, особливості і т. ін. в якомусь напрямку працею, вправами, силою волі тощо: <i>стійкого борця</i> 4. Виконувати певну кількість роботи: <i>норми</i> 5. Виснажувати; вичерпувати: <i>шахту</i>
Обробити – обробляти	1. Певними діями, операціями надавати чому-небудь потрібного вигляду, доводити до певного стану і т. ін: <i>залізо</i>

	<ol style="list-style-type: none"> 2. Готувати для вирощування рослини (про ґрунт): <i>город</i> 3. Упорядковуючи, удосконалюючи, надавати чому-небудь викінченого вигляду: <i>інформацію</i> 4. Впливаючи на кого-небудь, схиляти його до чогось: <i>на свою користь</i>
<p>Розробити - розробляти</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Робити придатним до використання, проводячи підготовчу роботу; обробляти: <i>граніт</i> 2. Виконувати роботу по добуванню корисних копалин: <i>торф</i> 3. Старанно обмірковуючи всі деталі, складати, створювати що-небудь: <i>заходи</i> 4. Працюючи над чим-небудь, розвивати, вдосконалювати його: <i>техніку</i>
<p>Зробитися (ДВ) Наробитися (ДВ)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Стати яким-небудь, набувши певних якостей, властивостей: <i>зробився лікарем</i> 2. Настання чогось у природі або появу якогось стану людини: <i>зробилося джерелом доходу</i> 3. Статися, відбутися, трапитися: <i>зробилася зміна</i> 4. З'явитися, утворитися: <i>зробився світогляд</i> <p>1. Багато, досхочу</p>

	попрацювати: <i>наробилися</i> <i>цілий день</i>
Переробитися (ДВ)	<ol style="list-style-type: none"> 1. тільки 3 ос. Зазнавати обробки, переробки: <i>деталі переробляються</i> 2. Роблячи, працюючи дуже багато, шкодити своєму здоров'ю; перевтомлюватися на роботі: <i>постійно переробляється</i> 3. Перетворюватися на когось іншого, на щось інше: <i>проект переробився на інший</i>

2. Визначте значення дієслів

З'єднайте дієслова з їх визначеннями:

робити - ...

зробити - ...

доробити - ...

переробити - ...

підробити - ...

виконувати якусь дію, заняття або працю.

виконати, здійснити якусь дію до кінця, отримавши певний результат.

завершити виконання чогось, довести справу до кінця.

виконати роботу ще раз, внести зміни або виправлення.

виготовити щось фальшиве, імітуючи оригінал; працювати під час навчання або на додаток до основної роботи.

3. Замість крапок поставте потрібні дієслова:

1. Він вирішив ... новий бізнес в іншій сфері, щоб заробити більше грошей. 2. Ми повинні ... ці фізичні задачі до кінця місяця. 3. Після багатьох невдалих спроб, він нарешті ... якісний мобільний телефон. 4. Вона ... підпис, щоб усі думали, що це підпис декана.

Слова для довідки: підробити, зробити, розробити, доробити

4. Оберіть правильне дієслово з дужок та поставте його у правильну форму:

1. Ми вирішили (переробити, підробити) старий дизайн, щоб зробити його сучаснішим. 2. Він завжди (заробляти, підробляти) трохи грошей, працюючи у вихідні. 3. Він дуже важко працював, тому так (наробитися, переробитися), що потребує тривалого відпочинку. 4. Вони (розробити, виробити) нову стратегію для залучення клієнтів. 5. Потрібно (обробити, доробити) ці дані, щоб зробити висновки.

5. Вставте потрібне дієслово в правильній формі:

1. Під час літніх канікул, вона вирішила ... в Інтернет-компанії щоб отримати більше досвіду. 2. Вони працювали днями й ночами, дуже 3. Їм потрібно ... цю доповідь перед подачею викладачці. 4. Школа ... нові норми, щоб учні могли бути суворішими до себе на моральному рівні.

Слова для довідки: виробити, обробити, наробитися, підробляти

Підстановні вправи: заповнення пропусків

1. Заповніть пропуски правильними формами дієслів з основою робити:

Він завжди _____ свою роботу якісно.

Ми _____ великий звіт учора.

Ти _____ дуже старанно.

Вона _____ вигляд, що нічого не сталося.

Я _____ це завдання кожен день.

Підстановні вправи: заміна слів

2. Змініть підкреслені слова, використовуючи правильну форму дієслова *робити*.

Вона виконує свої обов'язки сумлінно.

Ми завершили проект вчасно.

Трансформаційні вправи

Ці вправи спрямовані на зміну форми або структури речень.

1. Змініть форми дієслів теперішнього часу на форми минулого:

Я роблю домашнє завдання.

Вони роблять доповіді.

Репродуктивні вправи

Ці вправи допоможуть відтворити вже засвоєний матеріал.

1. Перекладіть речення з китайської мови на українську:

昨天我们做了很多数学题

他下次不会犯同样的错误

领导说今天晚上 10 点之前需要把你们这个季度的公司财务报表做完

研发小组发现了第一次设计零件的缺陷，所以工人们不得不重做一遍

这家公司制造仿制纸币

大学生们在咖啡店和餐厅兼职赚钱以补贴生活支出

在建筑工地上辛苦工作了一天之后，工人们劳累过度，几乎站不起来了

当她开始更多地阅读时，她的世界观变得更加广阔和深刻

Комунікативні вправи

1. Ці вправи спрямовані на розвиток навичок спілкування з використанням дієслів з основою *робити*.

Запитання – відповіді.

1. Під час виконання цієї вправи відповідайте повними реченнями, використовуючи дієслова з основою *робити*.

1. Де ти взяв так багато грошей, що зміг купити нову машину?

2. Ти ж уже закінчила ремонт у кімнаті. Чому ж знову купила фарбу для стін?

3. Ого! Хто буде їсти так багато вареників?

4. Ой, здається не мій підпис на цьому документі. Чий він, як ти думаєш?

5. Ви тільки виконали задачі з алгебри. Можливо встигнете на завтра ще й геометрію виконати?

6. Учора не бачив тебе. Чув, що ти був у саду весь день?

Слова для довідки: заробити, доробити, переробити, підробити, наробити, наробитися ...

2. Інтерв'ю

А) Працюючи в парах, запитайте один одного про ваші щоденні справи. Використовуйте якомога більше дієслів з основою *робити*. Наприклад:

- 1) Що ти можеш робити вранці? – О, вранці я роблю зазвичай зарядку. Але також я роблю собі й подрузі каву.
- 2) Як часто ти робиш компліменти своїм друзям?
- 3) Якщо ти щось зробиш неправильно, чи будеш ти це перероблювати?
- 4) Як ти вчиниш, коли побачиш, що людині поруч зробилося погано?
- 5) Чи цікаво тобі, скільки грошей заробляють твої друзі?

Б) Запропонуйте свої запитання.

3. Групова дискусія

А) Обговоріть у групі, що ви робили минулого тижня для підготовки до іспитів. Використовуйте дієслова *робити, зробити, доробити*.

Б) Розгляньте план реконструкції вашого офісу (квартири, парку поруч). Обговоріть, що потрібно змінити, допрацювати тощо. Максимально вживайте дієслова з основою *робити*.

4. Створення власних висловлювань.

А) Які дієслова з основою *робити* можна використати, описуючи запропоновані фотографії.

2)

Б) Напишіть невеликий текст про ваш робочий день, використовуючи якомога більше дієслів з основою *робити*.

В) Опишіть ситуації, у яких можна вжити дієслова *виробити* – *виробляти*, *доробити* – *дороблювати*, *наробити*.

Ситуативні вправи

Рольова гра

Уявіть, що ви на роботі і ваш керівник запитує про прогрес вашого проекту. Використовуйте дієслова *робити*, *зробити*, *доробити*, *переробити*.
Наприклад:

Керівник: Що ви робите зараз?

Працівник: Я роблю аналіз даних. Ми зробили половину роботи, але ще треба доробити звіт.

Діалоги

А) Складіть діалог, де один з вас готує вечерю, а інший допомагає. Використовуйте дієслова з основою *робити*. Зразок:

О: Що ми сьогодні робимо на вечерю?

І: Ми робимо салат і суп. Допоможеш мені зробити заправку для салату?

Б) Складіть діалог у ситуації, коли ви навчаєте друга чи подругу щось *робити*, але в нього чи неї нічого не виходить.

На нашу думку, застосування запропонованих вправ допоможе студентам, у яких рідна мова китайська, краще засвоїти дефініції дієслів, що входять до словотвірної парадигми *робити*, навчитися розрізняти відтінки їх значень,

запам'ятати особливості формотворення цих дієслів, виробити навички правильно вживати їх у власному мовленні.

Висновки до розділу 4

Через складність словотвірних засобів українських дієслів, китайським студентам важко зрозуміти їхні семантичні та емоційно-експресивні відтінки. Створена система вправ і завдань, допомагатиме студентам краще засвоїти різні аспекти словотворення українських дієслів. Вправи ілюструють контекстуальне вживання дієслів, переклад речень та аналіз словотворення для ефективного навчання.

Українська мова має багату систему словотворення дієслів, яка включає префікси, суфікси і постфікси. Це дозволяє точно виразити різноманітні аспекти дії, такі як напрямок, інтенсивність, завершеність і повторюваність. Переклад цих дієслів на китайську мову вимагає врахування контексту, оскільки китайська мова не має аналогічних граматичних категорій. Для ефективного навчання китайських студентів потрібно розробити спеціальні методичні підходи, що включають контекстуальні вправи та завдання. Це допоможе студентам краще зрозуміти та засвоїти багатогранність українських дієслів.

Так, підготовчі вправи спрямовані на швидше й легше запам'ятовування дефініцій дієслів з основою *робити*, формують навички їх правильного вживання у запропонованих контекстах. Ми рухаємося від простого до складного.

Комунікативні вправи створюють для студентів мовне середовище, у якому вони можуть вживати вивчені дієслова у власному мовленні, орієнтуючись на ситуацію (доречність того чи іншого дієслова).

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження ми дійшли таких висновків.

Українське дієслово має розгалужену систему форм, що включає зміну дієслів для передання граматичних значень часу, виду, особи, числа та стану. Іноземним студентам, зокрема китайцям, важливо зрозуміти цю систему для ефективного використання дієслів у мовленні.

Українські та китайські дієслова суттєво відрізняються у вираженні граматичних категорій. Українська мова використовує зміни в формі дієслів, тоді як китайська мова здебільшого покладається на додаткові слова та контекст для створення граматичного значення. Це ускладнює процес перекладу та вимагає врахування контексту для точного передання семантики українських дієслів китайською мовою.

Особливо складною для розуміння є категорія виду дієслів та пов'язана з нею категорія родів дієслівної дії, які включають результативні, фазові, кількісні і ступеня інтенсивності.

Перекладаючи дієслова з основою *робити* китайською мовою, ми зрозуміли, що в китайській мові для таких слів існують абсолютні відповідники. Наприклад, слова *доробити*, *переробити*, *наробити*. Коли ми додаємо префікси **до-**, **пере-**, **на-** до основи *робити*, перекладаємо слова китайською як значення префіксів плюс значення кореня *-роб-*. Жодних труднощів у цьому процесі не виникає. Але для слова *підробити*, це зовсім інший випадок. Ми не можемо перекладати це слово як значення префікса **під-** з коренем *-роб-*. Тільки заміняємо слово 'підробити' як а) наслідувати, б) працювати неповний день, використовуючи словник.

Так, запропоновані способи перекладу дієслів, що мають спільну основу *робити*, можуть послужити ефективним ілюстративним матеріалом для розробки системи вправ і завдань для іноземних студентів. Оскільки різні словотвірні засоби (префікси, суфікси та постфікси) надають дієловам різних семантичних інколи емоційно-експресивних відтінків, а це ускладнює їхнє розуміння китайськими студентами.

На нашу думку, застосування запропонованих вправ допоможе студентам, у яких рідна мова китайська, краще засвоїти дефініції дієслів, що входять до словотвірної парадигми *робити*, навчитися розрізняти відтінки їх значень, запам'ятати особливості формотворення цих дієслів, виробити навички правильно вживати їх у власному мовленні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безпояско О.К. Граматика української мови. К. 1993. Режим доступу : <https://subject.com.ua/ukrmova/gramatica/66.html>
2. Боговий О.А. Граматична категорія перехідності/неперехідності в українській, російській, англійській мовах. Всені записки ТНУ імені В.І.Вернадського. Серія : Філологія. Соціальні комунікації. Том 29 (68), № 4, 2018. С. 132-136.
3. Біденко Л. В. Інноваційні підходи щодо вивчення дієслова на заняттях з української мови іноземними студентами // Наукова спільнота студентів XXI століття : матеріали V Всеукраїнської науково-практичної студентської онлайн-конференції. Суми : Сумський державний університет, 2022. С. 93-97.
4. Валюх З. О. Словотвірна парадигма як об'єкт зіставної типології. Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного ун-ту. Філологія, педагогіка, психологія. 2013. Вип. 27. С. 6–10. Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkyu_2013_27_3

5. Васильєв Л. М. Сучасна лінгвістична семантика. М., Вища школа, 1990. 175 с.
6. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови: академ. граматика української мови. К.: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.
7. ГРАК: Генеральний регіональний анотований корпус української мови : Режим доступу: uacorpus.org. https://parasol.vmguest.uni-jena.de/grac_crystal/#concordance
8. Григоренко Наталія. Семантика українських та англійських дієслів соціальної взаємодії. Наукові записки. Випуск 187. Серія: Філологічні науки. Кропивницький: Видавництво «КОД», 2020. 736 с. С. 32-38.
9. Дербя С. М. Вивчення іноземними студентами українського дієслівного керування. Мовні і концептуальні картини світу. 2011. Вип. 36. С. 255–260.
10. Джочка І. Ф. Дери́ваційний потенціал дієслів конкретної фізичної дії з семантикою створення об'єкта : автореф. дис. ...канд. філол. наук. Івано-Франківськ, 2003. 20 с.
11. Загнітко А. П., Познанська В. Д., Омельченко З. Л., Мозгунов В. В. та ін. Українська мова: Словник-довідник. 1998.
12. Карпіловська Є. А. Суфіксальна підсистема сучасної української літературної мови: будова та реалізація. Київ: Накова думка, 1999. 297 с.
13. Карпіловська Є., Суфіксальна підсистема сучасної української літературної мови: будова та реалізація, Київ 1999.
14. Клименко Н. Ф. Система афіксального словотворення сучасної української мови. Київ: Наукова думка, 1973. 186 с.
15. Клименко Н., Система афіксального словотворення сучасної української мови, Київ 1973.
16. Кочан І., Мацюк З., Туркевич О. Основи методики викладання української мови як іноземної : Навчальний посібник. Львів, 2022. 152 с.

17. Кузьма І. Словотворча здатність форм ступенів порівняння прикметника в сучасній українській мові (дієслівні словотвірні типи). Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 2018. Випуск 68. С. 68–76.
18. Кучеренко І.К. Теоретичні питання граматики української мови. Морфологія. Вид. 2-ге. Вінниця : «Поділля-2000», 2003. 464 с.
19. Кушлик О.П. Словотвірнопарадигматичний принцип систематизації дериваційного потенціалу дієслів, мотивованих темпоральними іменниками. Науковий вісник ДДПУ імені І.Франка. Серія «Філологічні науки». Мовознавство. № 9, 2018. С. 110-116.
20. Мацюк Г. Р., Джиджора Л. А. Часові форми найбільш уживаних дієслів в українській мові. Довідник для іноземних студентів. Тернопіль : ФОП Паляниця В. А., 2021. 229 с.
21. Мелкумова Т. В. Вивчення категорій виду та часу дієслів на заняттях з української мови як іноземної на I курсі. Філологічні студії. Методика викладання мов. 2013. Вип. 9. С. 710-717.
22. Новий українсько-китайський словник. Головний редактор 黃曰炤 С.254, 598, 764, 806,994.
23. Перинець К. Категорія часу дієслів на заняттях з УМІ (початковий рівень). Herald pedagogiki. Nauka i praktyka. 2021. № 68. С. 12–16.
24. Пославська Н. М. Структура і семантика словотвірних парадигм дієслів із семою руйнування об'єкта : автореф. дис. ...канд. філол. наук. Івано-Франківськ, 2006. 20 с.
25. Романюк Ю.В. Словозмінні класи дієслів у сучасній українській мові. Українська мова. 2017. № 2. С. 75 - 83.
26. Русанівський В., Префіксальний словотвір сучасної української літературної мови, Київ 1979.
27. Самусенко О.М. Лексичні мінімуми з української мови як іноземної: основні підходи до укладання. Мовні і концептуальні картини світу. Випуск 2 (64), 2018. Київ. С. 144-150.

- 28.Сегін Л.В. Структурно-семантичні особливості словотвірної парадигми дієслів із значенням «переміщення вниз» в українській і польській мовах. Філологічні студії. Вип. 16, 2017. С. 226-235.
- 29.Словник української мови: в 11 томах. 1970-1980.
- 30.Соколова С., Префіксальний словотвір дієслів у сучасній українській мові, Київ 2003.
- 31.Сорокін С. В. КАТЕГОРІЯ РОДІВ ДІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ ТА СПОСОБИ ЇЇ ВІДТВОРЕННЯ ТУРЕЦЬКОЮ МОВОЮ: ЗІСТАВНО-ТИПОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ. Мовознавство, 2009, № 2. С. 79-91.
- 32.Федько О. Вивчення дієслівних форм на заняттях з «української мови як іноземної»: основні труднощі і шляхи їх подолання. Актуальні питання гуманітарних наук. Вип. 67, том 2, 2023.
- 33.Чубань Т., Левченко Т. Суфіксація та суплетивізм як видотворчі засоби у системі дієслів. Теоретична і дидактична філологія. Серія «Філологія». Випуск 30, 2019. С.104-113.
- 34.Шевченко М. В. Парадигматичні особливості українських дієслів руху у світлі лінгводидактики. Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. 2011. Вип. 16. С. 192–199.
- 35.Шевченко М.В. Зворотні дієслова в українській мові: теоретико-лінгвістичний і лінгводидактичний аспекти. Slavica Wratislaviensia. Tom 178. s.225-236. Wrocław, 2023.
- 36.Єщенко Н. Методика навчання лексики та граматики української мови в іншомовній аудиторії: навчально-методичний посібник. Київ, 2023. 243 с.
37. 《中国语文》, 1991, 1 期
- 38.安徽师大学报, 1985, 3 期
- 39.邢福义《现代汉语》, 1986